

Тувинская
республиканская
БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ИШКІН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1988
ЧЫЛААҢ
декабрь
24
суббота
№ 296 (13896)
1925 чылаа
түзүлгөсүнө
Өртүз 3 коп.

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН
Улус өөредилгезиниң ажил-
дактарының Бүгү-эвилел
съездинин делегаттары плен-
арды хуралдарга болгаш
секцияларга чурттуу улус
өөредилгезиниң системанын
моон соңгаргы хөгжүлгөсүн
ге, анык салгалар өөредил-
гезиниң болгаш кичирил-
гезиниң келир үчүгү ула-
ныштырларга хамдарыш-
кан айтырыктары бүгү тала-
лыг чугаалажып көргөс. Де-
легаттар боттарының дүр-
жүлгөсүн база өөредилге
чөдөрлериниң чагыгына, кой-
луниниң санал-оалыгына
даямдык, чыгыс аай
уруктел чок өөредилгенин
системаны тургузар, өөре-

ПАРТИЯНЫҢ ХХІ ТЫВА ОБЛАСТЬ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дүүн Кызылга, республиканың хөгжүм-шин те-
атрынга, партияның ХХІ Тыва область конферен-
циязы ажылың эгелээ.

СЭКП ТК-ның кежигүнүгө кандидат, партия
обкомунун бирги секретары Г. Ч. Ширшин конфе-
ренцияны ажиткан.

Бистин республиканың ажилчы чону, бүгү совет
улус-биле бир дөмей, акы-дуңма Арменияның улду-
зунга таварышкан айыл-халаттын дугайында
дыннадыгы ханы кажыдал-биле дыннаан. Хөй
националдыг совет улус Коммунистг партияның
болгаш Совет чазактын удуртулганы-биле бо хүн-
нерде боттарының сырый каттыжыкынын бол-
гаш чангыс эвин көргүзүп, Арменияның улустары-
ның амыг шүжүүн чингедир дээш бүгү таланың

материалдыг болгаш моральдыг дузаламчызын ба-
за деткимчезин көргүзүп турар.

Тываның ажилчы чону Арменияга шыдаар шаа-
биле дузаламчыны база көргүзүп турар. № 700412
агар санче 700 муң ажыг рубльди шилчирткен, чы-
лыг идик-хеп айыраң, түр чурттаар 10 өтүч чорут-
кан. Ынаар чорудары-биле 15 тонна азы-чем ба-
раанынын, 520 кубометр дилиг материалдарын
болгаш туудт ыяжын, 20 санныг техниканы белет-
кээ. Качыгдан өг-бүлелер чурттаар 12 кварти-
раны, Кызылдың школа-интернаттың 80 урук ту-
рар черин үзүп берген. Хөй-хөй күш-ажылчы кол-
лективтер качыгданнарга дузаламчы кылдыр бир
хүнде ажылдаан шалынын шилчилеп турар. Дуза-
ламчы көргүзери уламчылап турар.

Бистин партиявыстың, Совет чазавыстың Арме-
нияның улдузунга акы-дуңма дузаламчызы халап-
тын уруктарын чайладырынга, үрелген хоорай-
ларны болгаш суурларын катан тургузарынга ду-
залаар дээрзинге кичи бүрүзү бүгү чуртта берге
бо хүннерде быжы-биле бүзүрүп турар.

Конференцияның киржикчилери минута иштинде
туруп, акы-дуңма армия улуска ханы кажыда-
лын илереткен.

Конференцияның ажилчин президиумун, секreta-
риядын болгаш мандат комиссиязын делегаттар
сонгаан.

Конференцияның хүн айтырыгларын бадылаан:

1. СЭКП обкомунун ажилынын дугайында өтчөт
болгаш партияның область организациязынын ээл-
чеглиг сорулгалары.
2. Партияның область организациязынын реви-
зия комиссиязынын өтчөдү.
3. СЭКП обкомунуң сонгууру.
4. Партияның область организациязынын ревизия
комиссиязын сонгууру.

«СЭКП обкомунун ажилынын дугайында өтчөт
болгаш партияның область организациязынын ээл-
чеглиг сорулгаларын дугайында» илеткели
СЭКП обкомунун бирги секретары Г. Ч. Ширшин
кылган.

Партияның область организациязынын ревизия
комиссиязынын өтчөт илеткелин оон даргазы Т. Ч.
Салчак кылган.

Илеткеддер талазы-биле санал берген делегаттар
болза: СЭКП Барың-Хемчик райкомунун бирги
секретары Б. С. Нурзат, ССРЭ-ниң Дээди Соведи-
нин депутаты, Чөөн-Хемчик районда «Большевик»
совхозтун саанчызы М. Х.-Д. Монгуш, СЭКП Кы-
зыл хооркомунун бирги секретары Б. П. Свиносов,
Мөңгүн-Тайга районда ССР Эвилелиниң 60 чылы
аттыг совхозтун хойжузу К. Д. Донгак, «Тыва ту-
дуг» трестин № 48 туагуд эргелдизин шеверлекчи-
лер бригаданың бригадир Е. С. Бизаева, СЭКП
Улуг-Хем райкомунун бирги секретары В. С. Не-
делкин, Тес-Хем район эмнелгезинин кол эмчизи
Р. И. Калдар-оол, Кызылдың № 1 ортумак школа-
зынын директору Р. Н. Хайманова, СЭКП Эрзин
райкомунун бирги секретары К. А. Мон, Тыва
АССР-ниң социал хандырылга министрин С. Д. Ки-
ров, Улуг-Хем районда «Эйлиг-Хем» совхозтун ди-
ректору Т. Д. Чечек-оол, ВЛКСМ обкомунун бир-
ги секретары В. А. Кочергин, Тожу районда «Май
1-и» совхозтун иви бригаданың бригадир
А. К. Бараан, Кызыл районда «Кара-Хаак совхоз-
тун ногаажызы Т. А. Салчак, СЭКП Мөңгүн-Тай-
га райкомунун бирги секретары В. Т. Хемер-оол,
профбөлчөөлүлдин даргазы Ш. П. Куулар, Бай-
Тайга районда «Мурнакчы» совхозтун сарлык ка-
ларчызы, партбөлүк организатору К. С. Сарыг-
Донгак, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дугу» ком-
бинаттын чингине директору Ю. Т. Комаров, пар-

тияның болгаш күш-ажылдын хоочуну Х. А. Тока-
Анчима, Сүт-Хөл районда «Ишкин» совхозтун
ешкү кадарчызы, пех парторганизация секретары
О. Ш. Сат, Өвүр райкуускомунун даргазы И. У.
Успун, Танды районда «Революциянын чабын-
жы» совхозтун хойжузу Социалистг Күш-ажыл-
дын Маадыры И. П. Сафонов, республиканын ше-
риг комиссары В. И. Козлов, Каа-Хем районда
«Енисей» совхозтун бызаа ажаакчызы К. М. Ир-
гит, Би-Хем районда «Хадын» совхозтун саанчы-
зы, пех парторганизация секретары Г. С. Алдын-
Херел.

Мандат комиссиязынын илеткелин оон даргазы
СЭКП обкомунун партияжи-организастыг болгаш
кадр-биле ажил килдизинин эргелекчизи В. М. Еа-
тешин конференцияга кылган болгаш ону бады-
лаан.

Делегаттарын айтырыгларынга Тыва АССР-
нин Министрлер Чөвүлелинин Даргазы В. Е. Се-
ряков, «Тыва даг-дугу» комбинаттын чингине ди-
ректору Ю. Т. Комаров, ВЛКСМ обкомунун бирги
секретары В. А. Кочергин харыялар берген.

СЭКП ТК-ның кежигүнүгө кандидат, партия
обкомунун бирги секретары Г. Ч. Ширшин түнел
сөс чугаалаан.

Конференция СЭКП обкомунун ажилын чүгээр
деп бир үн-биле үелеп көргөн.

Конференция СЭКП обкомунун өтчөдунун тала-
зы-биле доктаалды хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVII съездинин, партияның XIX
Бүгү-эвилел конференциязынын шиптирлерин,
«Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш со-
циал хөгжүлгөсүн дүргедидир талазы-би-
ле хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның;
ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин доктаа-
лын амыдыралга боттандырычы республика-
нын коммунисттеринин, бүгү ажилчы чонунун кү-
жүн мобилизастаар талазы-биле партияның область
организациязынын сорулгаларын ында толгарай
айтыкан. Партия комитеттеринин, партия эге ор-
ганизацияларын ажилында четпестерин эдеринин,
конференцияга делегаттарын берген шүгүмчү-
делерин болгаш саналдарын амыдыралга бот-
тандырынын хемчеглеринче кол кичээгенин уг-
ландырган.

Конференция партияның область организациязы-
нын ревизия комиссиязынын өтчөдүн бадылаан.

Партияның область конференциязынын адресин-
ге СЭКП Красноярск крайкомундан, СЭКП Бурят,
Кемерово, Иркутск обкомнарындан байырлыг те-
леграммалар келген.

СЭКП ТК-ның Партия тургузушкуну болгаш
кадр-биле ажил килдизинин инструктору В. В. Ро-
гилло конференциянын ажилында киржип турар.

Партиянын ХХІ Тыва область конференциязы
бөгүн ажилын уламчылаар.

СЭКП ОБКОМУНУҢ АЖЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА ОТЧЁТ БОЛГАШ ПАРТИЯНЫҢ ОБЛАСТЬ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ЭЭЛЧЕГЛИГ СОРУГАЛАРЫ СЭКП ОБКОМУНУҢ БИРГИ СЕКРЕТАРЫ Г. Ч. ШИРШИННИҢ ИЛЕТКЕЛИ

Партияның ээлчеглиг ХХІ
область конференциязын
СЭКП-ниң XXVII съезди-
нин партияның XIX Бүгү-
эвилел конференциязы-
нын шиптирлерин амы-
дыралга боттандырып дээш пар-
тияның болгаш чонунун эрес-
шүдүргү практиктиг ажилы-
нын үсине болуп турар-
дыр. Совет нийтиледди эде
тургузары болгаш революци-
я-биле чартыры бүгү со-
вет улуска чогаалдык тур-
гузукчу ажил-херек ала-
ган. Политиктиг болгаш эко-
номиктиг реформа боттанып,
амыдыралдын бүгү талаа-
рыкты демократизмдылаа-
жыг, амыг-чартыг чор-
ук калбарын турар. Эконо-
миканың, социал эде тур-
гузукчулук шүгүмү, ону
кижилерин хергелдеринче
эргилдерин чайгалып
чокка боттанып турар.

СЭКП ТК-ның ноябрь
1988 ч/ Пленумунун «Кү-
рүне тургузушкунунун та-
лазы-биле политиктиг ре-
форманы боттандыра тала-
зы-биле хемчеглер дугайында»
шиптирин, ССРЭ-ниң Дээди
Совединиң ээлчег чок се-
сиязына хүлээп алганы
«СЭКП Конституциязынга
эскерилгелер болгаш немер-
делер дугайында» база
«СЭКП-ниң улус депутатта-
рынын сонгудаларынын
дугайында» ССРЭ Хоойлула-
ры совет нийтиледди демо-
кратизмдынын чорудула-
аылга, Советтерин бүгүн
өргелерин улусчу эрге-ча-
гырланың бөлүгү органдары
кылдыр хандырылганын чаа
күчүгүт быраны берип ту-
рар.

Республиканың комму-
нистерин, ажилчы чону, бүгү
совет улус-биле бир дөмей,
совет нийтиледди шынар
талазы-биле чаа байдалын
чедип алыр дээш партияның
стратегтиг улаанымшкы-
нын деткинишпаан, боттары-
ның хүн бүгү амыгы-биле

ону боттандырылганы кир-
жип турар. Бо конференция-
га бөгүн бис ол киржилгени
каччаар хандырып турары-
ны, нийти херекке бис-
тин салымшкынымыс канды-
гын дээрин чугаалажыр
ужурлуг бис. Хөй-ниңи,
социал-экономиктиг амы-
дыралды эде тургузуп тура-
рынын чорудулааың, СЭКП
ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң
Министрлер Чөвүлелиниң
«Тыва АССР-ниң экономик-
тиг болгаш социал хөгжү-
лгөсүн дүргедидир талазы-би-
ле хемчеглер дугайында»
доктаалын каччаар күөсөдүн
турарын коллективтиг бо-
дап көөр, бистин амыг-
мыс, чотумчалыг чүүлдер-
ин анализээр, мөөнөттин-
ген дүржүлгөсүн байлашкы-
дар, четпестерин база чедир
шиптирлетинмейн турар
чүүлдерин сайгарар ужу-
руг бис. Бистин амыг-херек-
теривисти СЭКП-ниң XXVII
съездинин, партияның
XIX Бүгү-эвилел конфе-
ренциязынын шиптирлерин-
биле база катан тулгагы-
лар бис. Ындыг турустай,
бедик немерделер болгаш
принципалдыг чоруктуг
бузулга бөгүн бис СЭКП
обкомунун өткөдүн амыг-
партийжи бу-биле амыг-
херектин чугаалажыр ужу-
руг бис.

Партияны удуртулганың стилин болгаш
методтарын идекпейлиг эде тургузар,
кадрлар-биле амылды сайзыраңгайжыдар

Обкомун, оон бюро-
зунун болгаш секретари-
дыкын, аппараттын амыг-
мын стилин болгаш метод-
тарын эде тургузуп турары —
анализ бээр айтырылганын
он колунуң бирөөсү болуп
болгаш чогуур үнелдиги
бээр чүүл ол дээрин билди-
п турар бис. Бо талазы-биле
ажылдап келген бис, поли-
тиктиг, организакчы болгаш
идеологтуг амыг, нийтизи-
биле партия амыгы тургу-
тунуп турар бедик немерде-
лерге дүшүстү дээш кызып
турауус.

Бар хөй талаагы айтыры-
ларын ханым анализээр,
оларын шиптирлеринин
чаа-чаа аргаларын дилет-
тээр дээш партия обком-
у орадажып келген. Чер-че-
лерде амыг-херектиң байда-
лыче, чогуула партия ор-
ганизацияларының болгаш
күш-ажылды коллективтер-
ниң амыгыне кичээгенин

болгаш организацияларын
удуртукчулары уруктуг от-
четтаар апарган.

Кандыг-даа амылга пла-
наан тодаргай эгелешкын
турар ужуруг. Сөөлгү чыл-
дарда обкомун, оон бюро-
зунун болгаш секретари-
дыкын амыгын планнары-
нын практикаын чаа-биле
кылып эгелээ бис. Отчеттук
үенин дүргүзүлдэ обкомун
коллективдик органдарына
чугаалашкан айтырылганы
выстын сайм ийи катан кы-
зырылган, бистин бодал ту-
арымыс-биле амылга, олар-
нын амылдап кылып турары-
нын шынары элөөн энжээ.

Министрлер Чөвүлели-биле
кады хүлээп ап турар док-
таалдарын саны дыкы кы-
зырылган, дыкка хөй амыг-
агы болгаш социал айты-
рылганы шиптирлеринге
бот-тускайлан арганы совет
органдарга берген. Партия
комитеттеринче чорудуп ту-
рар документтерин саны
ийи катан кызырылган.

Организакчы болгаш по-
литиктиг амыгын чаа хо-
лалдыр болгаш метод-
тарын дилеп келген бис. Пар-
тияның район организация-
ларынга Обком хуниерин
эрттирерин практикалап
келдизис. Отчеттук үенин
дүргүзүлдэ оларын Улуг-
Хем, Тес-Хем, Сүт-Хөл, То-
жу, Бай-Тайга, Кызыл рай-
оннарга эрттирди. Олар-
нын эрттирер турар үеде
ажылды кол улаанымшкы-
нын тодардырылга, улус
ажыл-агынын амылга-
рын, социал амыдыралды
кежигеринге, четпейн турар
чүүлдерин илердиринге,
тус черин куралдарына
болгаш аргаларын дилет-
варыга база амылга-
ларын, бирги чериниң чугула
айтырылганын шиптирле-
ринге дуузын партия коми-
теттеринге, партия органи-
зацияларына чедирерин
орадашкан бис. Танды бот-

гаш Мөңгүн-Тайга районна-
рын партия организацияла-
рынга обкомун амыгынын
дугайында отчеттарын бер-
ген. Аппараттын амыгдык
чыларынын болгаш активтиг
кудук партия азевоалыче,
күш-ажылчы коллектив-
терге практиктиг дуза көр-
гүзери-биле комплектиг
үнүшүкүниерин практи-
каа быжыккан. Чангыс аай
политиктерин, амыг чатаа
хуниерин болгаш эске-даа
хемчеглерин эрттиреринге
партия активиниң киржилге-
эн идекпейжөө.

Обкомга чугаалажыр көр-
гөн болгаш шиптирлөөн ай-
тырылганын дугайын
ажылчы чонга доктаамал
дындадырынын системазы
тургустунган. Хөй-ниңи
нын саналын ханы өөренип
көөр соруда-биле обком
массалыг информация чет-
пестерин амыгдал, харым-
салгалыг амыгдалчылар
хаматтыларын хүнүн хү-
лээп ап турар. Амыгын чо-
нуу чагаалары болгаш
билдириниерин биле
ажыл сайзыраңгайжып ту-
рар.

Практиктиг амылга чаа
хемчеглерин болгаш метод-
тарын амыгдал чорук прак-
тиктиг амыгды дүргөдө,
бистин четпестерини бол-
гаш чедир кылбаа чүүлде-
рини тодаргай көөр, эко-
номикада, амыдырал хан-
дырылганында, нийтиз
ажылды кол улаанымшкы-
нын тодардырылга, улус
ажыл-агынын амылга-
рын, социал амыдыралды
кежигеринге, четпейн турар
чүүлдерин илердиринге,
тус черин куралдарына
болгаш аргаларын дилет-
варыга база амылга-
ларын, бирги чериниң чугула
айтырылганын шиптирле-
ринге дуузын партия коми-
теттеринге, партия органи-
зацияларына чедирерин
орадашкан бис. Танды бот-

комун болгаш оон бюро-
зун амыгынын стилин бол-
гаш методтарын үнелдизин-
биле чартырып хандырып
дээш хөй амыгдал ужу-
руг бис. Обком аппараты-
нын структурасын эде ор-
ганизастаанын, аграр килди-
стен амылга, амыдырал айы-
мын биле бүгү килдистерин өс-
керткенин, амыгдалчылар-
нын саны чөөрби хуу кызы-
рылганын билер силер. Оз
чорук беэин амыгдал үнел-
дизин-биле эде тургузары-
ч, тодаргай улаанымшкынар-
ын амыгтын шынарын не-
пел турар. Улуг амыг-херек-
чи чорук, айтырылганын
немерде, айтырылганын
шиптирлеринин чаа дээш-
тиг оруктарын болгаш арга-
ларын чогаалдык бу-биле
дилеп тывары партия аппа-
радында негетиниң турар.
Чугаа болза, хамыктын му-
нузда удуртулганын поли-
тиктиг методтарын сайы-
раңгайжыдырынын дугайы-
да чоруп турар.

Чаа байдалдарда респуб-
ликаның хөгжүлгөсүн
ажык нарын болгаш хөй
талаагы айтырылганын ха-
мыктын мурунда кадрлар-
ын, куруне болгаш амыг-
агы органдарында комму-
нист удуртукчуларын да-
мыштыр шиптирлерин ужу-
руг бис. Бис ону ажык эн-
билеп, кадр амыгын кичээ-
гейнин төүлде тууду турар
бис. Кадрлар-биле амыгдал
экижидеринин тодаргай со-
ругаларын 1987 чылдың
апрельде СЭКП обкомунун
плениумунга тодараткан.

Эрткен үенин дүргүзүлдэ об-
ком бюрозун куралдарына
партиянын амыг хөй рай-
комнарын, куруне орга-
нарын кадрлар-биле амы-
лын анализтен келген. Ни-
тия-биле чүт чедип алың
бис, чүт кылдыктыңыл? Ви-
рөө, удуртукчуларын хөй
кекенин кайы хире төлөт-
тин болгаш кайдиг арга-
ларын билеп алдымыс,
мурункуука доктары, ам
оларын амыг-херекти бол-
гаш политиктиг шынарыны
оки билер бис. Эргежик чу-
гула апарган черлерге со-
лушкунуларын кылган. Пар-
тия хооромнарын, рай-
комнарын секретариатын
ин 65 хуузу чартыгың,
беш кийиниң солук турар,
ийдин өзөөш эвес кандида-
тур кирип турган. Совет,
профсоюз, комсомол,
ажыл-агы кадрларын дик-
таарың. Ийде, кадрлар-
ар-биле амыгдын чаа ка-
лар-биле амыгдал чары-
вирин амыгдал турар
бис. Сонгудула, аттестас-
ташкын, отчеттарын амы-
нары болгаш характери-
стика бадылаары, дешидил
турар, амыг-чартыг чорук
— бо бүгү чүүлдер партия-
нын область организация-
зында ажылгуктугун турар.
Уште, удуртукчу амыгдал-
чыларын хөй кезинде,
оожум-даа болза, бот-тус-
кайлан чорук, чаа чугула
чүткүн, иннигити болгаш
ажыл-херекке чогаалдык
чорук тытып турар, олар
удуртулганын демократтиг
методтарын шиптирлөөн ад,
социал айтырылганын шип-
тирлеринче эргилдизин кы-
лып турар.

Кадр амыгдалда чүтү ка-
лып албаан бис, мында ка-
дыр четпестер, кошкан чер-
лер бармыс.

Хамыктын мурунда обком,
оон бюроз кадрларын ши-
лирде болгаш таарыштыр
тургузары бу барымдалар
— номекталарга аргадан
эчинде чедир амыгдал ты-
лаван. Кадр амыгдала бис-
не туруштук чорук, таарым-
чалыг система четпейн турар.
Бо амыгдал амыг-чартыг чо-
рутту ам-лаз чедир амыгдал-
зайы, партиянын эге органи-
зациялар, күш-ажылды кол-
лективтер-биле ээвин сүмө-
лөп турар бис. Оон түлө-
түн болгаш кайдиг арга-
(Уламчылы 2-ги артында).

